

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ

Розкрито зміст поняття «принципи діяльності кримінальної міліції». запропоновано класифікацію принципів діяльності кримінальної міліції за практично значущими критеріями. Визначено зміст і значення кожного з принципів.

Правоохоронна функція є однією з найважливіших функцій держави. Значення даної функції полягає в забезпечені охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності й правопорядку, довкілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин [1, с. 48]. Одним із суб'єктів, на якого держава покладає завдання з виконання правоохоронної функції, є підрозділи кримінальної міліції Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України). На кримінальну міліцію покладаються завдання й функції із запобігання та розкриття злочинів шляхом проведення оперативно-розшукових заходів [2].

Дослідженням діяльності правоохоронних органів взагалі та кримінальної міліції зокрема присвячено праці О. М. Бандурки, В. Т. Білоуса, А. Ф. Волобуєва, І. П. Голосніченка, В. Л. Грехольського, В. С. Гуславського, І. І. Євтіхієва, В. В. Коваленка, Ю. М. Козлова, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. П. Коренєва, О. М. Литвака, О. М. Музичука, Ю. М. Старилова, В. Ф. Сіренка, Н. П. Яблокова тощо.

Незважаючи на безумовну значущість робіт учених, діяльність кримінальної міліції розглядалася в основному в загальних рисах, у контексті діяльності органів міліції. Зокрема принципи діяльності кримінальної міліції майже не досліджувалися в науковій літературі, їх визначення та класифікації відсутні й на законодавчому рівні. Таким чином, принципи діяльності кримінальної міліції залишаються одними з найменш досліджених аспектів діяльності даних підрозділів, хоча потреба в цьому існує як з огляду на потреби теорії, так і практики. Зважаючи на вищевикладене, **метою** даної статті є визначення поняття принципів діяльності кримінальної міліції, розкриття їх сутності та значення, а також проведення їх класифікації за конкретними критеріями.

Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «принцип» тлумачить як основне вихідне положення якої-

небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напряму тощо [3, с. 1125]. Принцип – це одна з фундаментальних філософських категорій, що використовується для характеристики суспільних відносин у будь-якій сфері діяльності [4, с. 20]. На відміну від об'єктивних законів, принципи залежать від свідомості людей, від пізнання ними діючих законів природи й суспільства [5, с. 722]. Багатопланова правоохоронна діяльність із забезпечення виконання значного обсягу роботи, яка пов'язана з охороною, захистом і виконанням функцій, покладених на кримінальну міліцію, будеться на основі принципів [6, с. 264]. Принципи діяльності кримінальної міліції самостійні, при цьому серед них немає головних та другорядних. Усередині системи принципів не може й не повинно бути протиставлення одного принципу іншому [7, с. 64]. Принципи діяльності кримінальної міліції – це сформовані практикою, закріплени в Конституції та інших нормативно-правових актах України, основоположні, керівні, непорушні начала, на яких ґрунтуються діяльність кримінальної міліції щодо запобігання та розкриття злочинів шляхом проведення оперативно-розшукових заходів.

Першу групу принципів діяльності кримінальної міліції становлять загальноправові або конституційні принципи: законності, гуманізму й поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з органами управління й населення, дотримання прав і свобод людини, гласності. Такі принципи виходять безпосередньо з положень Конституції України. Розглянемо кожен із них.

1. *Принцип законності.* Відповідно до ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України [8]. Діяльність міліції має ґрунтуватися на основних положеннях принципу законності та відповідати нормам Конституції України [8], За-

кону України «Про міліцію» [9], Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [10], Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [11], а також завданням і функціям, покладеним на органи внутрішніх справ чинними законодавчими актами [12, с. 139–140]. Міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності до закону. Ніякі виняткові обставини або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції [9]. О. М. Бандурка зауважує, їй ми з ним погоджуємося, що без дотримання законності діяльність правоохоронних органів буде незаконною, недійсною, її результати не будуть визнаватись ні суспільством, ні державою [13, с. 89].

Принцип законності в діяльності кримінальної міліції пов’язаний із відповідальністю перед законом суб’єктів, які порушили його вимоги. Недотримання посадовими особами підрозділів кримінальної міліції вимог щодо законності залежно від ступеня суспільно небезпечного діяння може тягти настання кримінальної, адміністративної, матеріальної й дисциплінарної відповідальності [12, с. 140].

2. *Принцип гуманізму й поваги до особи.* Гуманізм тлумачать як ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність [3, с. 266]. Принцип гуманізму повинен посісти основне місце в діяльності підрозділів кримінальної міліції, він має відігравати провідну роль під час регулювання відносин між працівниками зазначеного органу й громадянами [12, с. 140]. Вищепереліканий принцип розкривається в ст. 5 Закону України «Про міліцію», відповідно до якої міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань. У відносинах із громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і тактовність. Міліція не розголошує відомостей, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, якщо виконання обов’язків не вимагає іншого [9]. Разом із тим, вважаємо за необхідне внести деякі зміни до вищепереліканий норми в частині «у відносинах із громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і тактовність». Так, на нашу думку, більш правильним

було б уживати термін «особами» замість «громадянами», оскільки працівник міліції повинен поважати гідність особи й виявляти гуманне ставлення до неї незалежно від того, є ця особа громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства.

3. *Принцип соціальної справедливості.* Термін «соціальний» тлумачать як пов’язаний із життям і відносинами людей у суспільстві; суспільний, громадський, а справедливість – як об’ективне неупереджене ставлення до кого-, чого-небудь [3, с. 1360, 1376].

4. *Принцип взаємодії з органами управління й населення.* У ст. 6 Закону України «Про міліцію» зазначено, що державні органи, громадські об’єднання, службові особи, трудові колективи, громадяни зобов’язані сприяти міліції в охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю [9]. Дотримання принципу взаємодії з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об’єднаннями громадян, населенням є однією з умов підвищення ефективності діяльності суб’єктів правоохоронної діяльності. Особливо необхідно відзначити важливість взаємодії з громадськістю [15, с. 42].

5. *Принцип дотримання прав і свобод людини* полягає в: забезпечені захисту життя, здоров’я, прав і свобод людини й громадянина; законодавчій регламентації проведення діяльності кримінальної міліції з обмеженням прав і свобод громадян; законодавчій регламентації процедури поновлення порушених прав [15, с. 40–41].

6. *Принцип гласності.* Гласний означає доступний для широкої громадськості; відкритий, публічний [3, с. 244]. Принцип гласності в діяльності кримінальної міліції отримав своє відображення в ст. 3 Закону України «Про міліцію», відповідно до якої діяльність міліції є гласною. Міліція інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням із міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю [9]. У діяльності кримінальної міліції принцип гласності має стати інструментом реалізації безпосереднього зв’язку її підрозділів з населенням і тим самим забезпечити право громадян на інформацію. Дозування гласності при висвітленні роботи міліції (у тому

числі кримінальної) свого часу стало однією із причин, яка викликає у людей недовіру до її діяльності [12, с. 143–144].

До спеціальних (галузевих) принципів діяльності кримінальної міліції відносяться принципи: поєднання гласних і негласних заходів, конфіденційності, конспірації, наступальності (оперативності), цілеспрямованості, добровільнності, планованості, об'єктивності й повноти.

1. *Принцип поєднання гласних і негласних заходів* виявляється в практичній діяльності оперативного працівника постійно. Він може негласно отримати інформацію про ознаки злочину, наприклад про знаходження в певному місці викраденого майна, а перевірити її відкрито, гласно: шляхом проведення обшуку з метою вилучення матеріальних доказів, оперативний працівник може отримати інформацію у справі гласно, а перевіряти її негласно [19, с. 59–60]. У результаті застосування негласних методів можна одержати відомості про конкретні епізоди вчиненого злочину, про осіб, які його вчинили, місцезнаходження злочинця. Затримати ж злочинців неможливо без проведення гласних дій [20, с. 64]. При всіх формах поєднання гласних і негласних заходів в діяльності кримінальної міліції має бути обов'язково дотримана одна головна умова – їх законність, без дотримання якої всі результати таких заходів будуть визнані недійсними, незаконними [13, с. 98].

2. *Принцип конфіденційності*. Конфіденційний – це такий, який не підлягає розголосові; довірчий, таємний [3, с. 570]. У діяльності кримінальної міліції даний принцип полягає у негласному співробітництві [13, с. 99]. Як справедливо наголошують у літературі, конфіденційність в оперативно-розшуковому співробітництві з особами є умовою реалізації конституційного обов'язку держави – дотримання і захисту прав і свобод людини від злочинних посягань [19, с. 61].

3. *Принцип конспірації*. Конспірація – сувере дотримання таємниці [3, с. 566]. Даний принцип тісно пов'язаний із принципом конфіденційності в оперативно-розшуковій діяльності. Однак варто зауважити, що стосовно осіб, які співробітничають з оперативно-розшуковими апаратами, вживають термін «конфіденційність», а стосовно форм і методів роботи – «конспіративність» [19, с. 61]. Організація діяльності кримінальної міліції на основі названого принципу обумовлена необхідністю виявлення, запобігання й припинення злочинів,

що готовуються й що вчиняються неочевидно, як правило, приховано, таємно [17, с. 83].

4. *Принцип наступальності* (оперативності) – це принцип діяльності кримінальної міліції, який характеризує та відображає несподіваність (раптовість) для злочинців оперативно-розшукових та процесуальних заходів. Він є фактором своєчасного запобігання і припинення тяжкого злочину [15, с. 49]. Як вдало відзначають, у принципі наступальності (оперативності) відображені захисна функція оперативно-розшукової діяльності, розкривається пошуковий та запобіжний характер цього виду юридичної державної діяльності [17, с. 85].

5. *Принцип цілеспрямованості*. Діяльність підрозділів кримінальної міліції повинна здійснюватись цілеспрямовано до повного виконання завдань з пошуку та фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб, організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах громадян, суспільства й держави [13, с. 100]. Принцип цілеспрямованості має на меті встановлення причин та умов вчинення злочинів, випередження протиправних дій, встановлення осіб, що вчинили суспільно небезпечні дії, розшук тих, хто ухиляється від слідства й суду, досягнення цілей, що поставлені перед підрозділами кримінальної міліції [19, с. 62–63].

6. *Принцип добровільнності*. Сутність даного принципу розкривається в ст. 6 Закону України «Про міліцію». Так, відповідно до вищенаведеної норми міліція має право для виконання покладених на неї завдань зауважати громадян за їх згодою до співробітництва в порядку, встановленому законами, що регулюють профілактичну та оперативно-розшукову діяльність. Примусове зауваження громадян до співробітництва з міліцією забороняється [9].

7. *Принцип планованості*. Сутність указаного принципу полягає в тому, що підрозділи кримінальної міліції зобов'язані планувати свою діяльність, що дозволяє: зосередити увагу на найбільш важливих, актуальних проблемах; визначити шляхи й способи вирішення поставлених завдань; найбільш раціонально розставити й ефективно використовувати наявні сили і засоби; забезпечити чітку взаємодію різних служб і підрозділів органів внутрішніх справ; підвищити відповідальність виконавців за доручену роботу й організувати належний контроль [20, с. 63–64].

8. Принцип об'єктивності й повноти. Відповідно до ст. 22 Кримінально-процесуального кодексу України на підрозділи кримінальної міліції покладається обов'язок із вжиття заходів для всеобщого, повного й об'єктивного дослідження обставин справи, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують і обтяжують його відповіальність.

Таким чином, принципи діяльності кримінальної міліції виступають основою формування її організаційно-штатної структури та функціонування. Принципи діяльності кримінальної міліції – це сформовані практикою, закріплені в Конституції та інших нормативно-правових актах України, основоположні, керівні, непорушні начала, на яких ґрунтуються діяльність кримінальної міліції щодо запобігання та розкриття злочинів шляхом проведення оперативно-розшукових заходів. Вищенаве-

дені принципи можна класифікувати на загальні, що випливають із положень Конституції України: законність, гуманізм й повага до особи, соціальна справедливість, взаємодія з органами управління й населенням, дотримання прав і свобод людини, гласність; та спеціальні (галузеві), що притаманні виключно для діяльності кримінальної міліції: поєднання гласних і негласних заходів, конфіденційність, конспірація, наступальність (оперативність), цілеспрямованість, добровільність, планованість, об'єктивність і повнота. Проте наведена класифікація та перелік принципів не претендує на їх однозначність та вичерпність, дана проблема вимагає подальшого наукового аналізу, адже саме від ефективності роботи підрозділів кримінальної міліції великою мірою залежить належне функціонування всієї системи органів внутрішніх справ.

Список використаної літератури

1. Сакун О. Ф. Теорія та історія держави і права: [підручник] / О. Ф. Сакун. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.
2. Про Концепцію розвитку системи Міністерства внутрішніх справ [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 24 квіт. 1996 р. № 456. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/456-96-p>.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
4. Гетманець О. П. Принципи державного контролю в бюджетному процесі [Електронний ресурс] / О. П. Гетманець // Форум права. – 2006. – № 1. – С. 20–24. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-1/06gorvp.pdf>.
5. Сидоренко Р. О. Принципи адміністративних повноважень прокуратури України [Електронний ресурс] / Р. О. Сидоренко // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 722–727. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11croppu.pdf>.
6. Юзікова Н. С. Судові та правоохоронні органи України : [підручник] / Н. С. Юзікова. – Вид. 4-те, перероб. і допов. – К. : Істина, 2006. – 320 с.
7. Оперативно-розыскная деятельность : [учебник] / под ред. Горянова К. К., Овчинского В. С., Шумилова А. Ю. – М. : ИНФОА-М, 2002. – 794 с. – Серия «Высшее образование».
8. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-XI // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
10. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2246-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
11. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.
12. Сидорчук Л. А. Дотримання конституційних принципів прав і свобод людини в діяльності кримінальної міліції / Л. А. Сидорчук // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1999. – № 2. – С. 139–149.
13. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : [підручник]. Ч. 1 / О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
14. Могильов А. Вся реформа МВС України націлена на одне просте завдання – відхід від каральних функцій та переход до функцій соціальної допомоги населенню [Електронний ресурс] / А. Могильов // Офіційний сайт МВС України. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/461794;jsessionid=AF0237C98D79BE7F74F5E67551606A13>.
15. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» / за заг. ред. Мацюка В. Я. – К. : Професіонал, 2011. – 304 с.
16. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 40. – Ст. 338.

17. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» / за ред. Кондратьєва Я. Ю. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – 312 с.

18. Конопльов В. В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Конопльов В'ячеслав В'ячеславович. – Х., 2006. – 413 с.

19. Правові засади оперативно-розшукової діяльності : [навч. посіб. (за вимогами кредит.-модул. системи навч.)] / К. В. Антонов, О. В. Вишня, О. В. Сачко, С. І. Халимон. – Х. : Харків юрид., 2009. – 348 с.

20. Долженков О. Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / Долженков О. Ф., Думко А. Ф., Козаченко І. П. – О. : НДРВВ ОІВС, 2000. – 134 с.

Надійшла до редколегії 13.02.2012

ПАЛЬКИН М. В. ПРИНЦИПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КРИМИНАЛЬНОЙ МИЛИЦИИ

Раскрыто содержание понятия «принципы деятельности криминальной милиции». Предложена классификация принципов деятельности криминальной милиции по практически значимым критериям. Определено содержание и значение каждого из принципов.

PALKIN M. PRINCIPLES OF CRIMINAL POLICE'S ACTIVITY

Maintenance of concept «principles of activity of criminal militia» is revealed. Classification of principles of activity of criminal militia on practically meaningful criteria is offered. Maintenance and meaning of each principle are determined.